

3. Кьеркегор С. Страх и трепет / С. Кьеркегор. – М. : Республика, 1993. – 383 с.
4. Ортега-и-Гассет Х. Углубление в себя и обращенность вовне / Х. Ортега-и-Гассет // Философские науки. – 1991. – № 5. – С. 158–173.
5. Философский энциклопедический словарь / Редкол. : С. С. Аверинцев, Э. А. Араб–Оглы, Л. Ф. Ильичев и др. – 2-е изд. – М., 1989. – 840 с.
6. Фромм Э. Бегство от свободы / Э. Фромм. – Мн. : Харвест, 2003. – 384 с.
7. Хайдеггер М. Бытие и время / М. Хайдеггер. – М. : AdMarginem, 1997. – 451 с.
8. Хамітов Н. В. Самотність як феномен людського буття / Н. В. Хамітов : автореф. дис. ... док. філос. наук : спец. 09.00.04. «Естетика». – К., 1998. – 34 с.
9. Moustakas C. E. Loneliness and love. Englewood Cliffs Text / C. E. Moustakas. – New York : Prentice–Hall, 1972.

Шакун Наталія Валеріївна, канд-т філос. наук, доцент
Чернігівський національний технологічний університет, м. Чернігів, Україна

СОЦІАЛЬНА ВІДПОВІДАЛЬНІСТЬ ЯК ЧИННИК ГРОМАДЯНСЬКОГО ПОСТУПУ В УКРАЇНІ

В сучасних умовах наростання глобальних ризиків неабиякої актуальності набуває пошук філософських стратегій взаємодії особи та суспільства. Обговорюючи особливості соціальних змін на шляху до сталого суспільства, вітчизняні філософи підкреслюють, що «сьогоднішнє суспільство в Україні переживає перманентну кризу, подолання якої ускладнюється браком відповідальності на всіх його рівнях: громадян, спільнот, установ, соціальних інституцій, держави тощо» [6, с.7]. Дана тенденція посилюється в умовах стрімкої і якісної зміни соціально-економічного і соціально-культурного простору та докорінної трансформації соціально-професійної структури сучасного суспільства, що ще більше загострює проблему інституалізації відповідальності в окремих сферах суспільного життя – економічній, політичній, соціальній, духовній тощо.

Феномен соціальної відповідальності досліджується багатьма науками (соціологією, психологією, педагогікою, філософією), позаяк пов'язаний із різними сферами суспільного буття. Філософський підхід до дослідження соціальної відповідальності дозволяє досягнути цей феномен в індивідуальному та соціальному вимірах і репрезентує раціональну оцінку реальної ситуації та здатність розраховувати наслідки своєї діяльності відповідно до цінностей.

Аналіз етичного виміру соціальних дій присутній у філософських вченнях Сократа, Платона, Аристотеля, Аврелія Августина, Т.Гобса, Дж.Лока, які піднімали тему свободи та відповідальності людини в контексті її взаємовідносин із суспільством. Під відповідальністю мислителі розуміли усвідомлене (добровільне) ставлення людини до здійснюваних нею вчинків, дотримання у поведінці норм моралі, виконання своїх обов'язків перед собою та суспільством.

Всебічну теоретичну репрезентацію феномену соціальної відповідальності здійснили сучасні філософи. Зокрема, сутність загроз, що супроводжують розвиток сучасної техносфери та соціальну відповідальність людства досліджували У. Бек, Е. Тоффлер, А. Печчеї, Д. Медоуз, І. Пригожин. Індивідуальний та соціальний вимір відповідальності проаналізували К.-О. Апель, Г. Йонас, А. Камю, Дж. Ледд, Н. Луман, Ж.-П. Сартр. В сучасній вітчизняній науковій думці філософські виміри соціальної відповідальності стали предметом ґрунтовних досліджень Ю.Баумана, А.Єрмоленка, А.Ничипоренка, А. Фінька та ін. В працях цих та інших вітчизняних вчених соціальна відповідальність постає фундаментальною цінністю в розвитку суспільства, основою його трансформації та модернізації.

Водночас суспільна значущість соціальної відповідальності як однієї з ціннісних підстав громадянського поступу в Україні на сьогодні, на наш погляд, розкрита недостат-

ньо. Тому мета нашої статті – дослідити аксіологічний потенціал соціальної відповідальності у здійсненні громадянського поступу в Україні. В методологічному плані керуємось філософським набутокм А.Карася, який громадянським поступом вважає «процеси еволюційного визрівання норм громадянського суспільства» [4, с.440]. Отож, предметом нашої дослідницької уваги є роль соціальної відповідальності у нарощуванні морального ресурсу життєздатного в сучасних умовах громадянського суспільства.

Реалізації мети нашого дослідження неможлива без з'ясування етимології поняття «соціальна відповідальність». У Великому тлумачному словнику сучасної української мови наявні два його значення: 1) покладений на когось або взятий на себе обов'язок відповідати за певну ділянку роботи, справу, за чийсь дії, вчинки, слова; 2) серйозність, важливість справи, моменту тощо [2, с.177]. У науковій літературі, як правило, акцентується подвійна природа поняття «соціальна відповідальність»: юридична і філософська. Причому юридичне тлумачення соціальної відповідальності полягає у розумінні її як «ставлення до влади», а філософське – у розумінні її крізь призму морально-етичних категорій (повинність, обов'язок, добро, зло, свобода) [1, с.40]. А.Єрмоленко підкреслює, що термін «відповідальність» як *responsio* (англ. *responsibility*, нім. *Verantwortung*) в XV ст. вживався в юридичному контексті у значенні «відповідати перед судом», а предметом моральної філософії стає лише із середини XIX ст., особливо після Першої світової війни [6, с.9].

У широкий вжиток поняття «соціальна відповідальність» увійшло наприкінці XIX – на початку XX ст. серед американських інженерів. На думку О.Ковальчук, цьому сприяла поява у XVIII ст. цивільної інженерії для будівництва доріг, систем водопостачання та санітарних систем, освітлення осель, що зумовила збільшення кількості інженерів, а також те, що збільшення кількості інженерів та їх технічної влади призвело до напруги у відносинах між інженерами і контролюючими їх органами (за американським істориком Е.Лейтоном так зване «повстання інженерів»). Згодом концепція соціальної відповідальності перейшла у площину бізнесу, де термін «соціальна відповідальність» пов'язується з діяльністю корпорацій, звідки виник і зараз став дуже розповсюдженим термін «корпоративна соціальна відповідальність» [5, с.109]. Корпоративна соціальна відповідальність постає новою філософією бізнесу: відповідальністю організацій за вплив своїх рішень та дій на суспільство та оточуюче середовище, що реалізується шляхом прозорості та етичної поведінки, яка узгоджується зі сталим розвитком, здоров'ям та добробутом суспільства.

О.В. Бондаренко вважає, що в Україні поняття соціальної відповідальності в діяльності підприємств виникло наприкінці XIX ст., а практична діяльність у цьому напрямку пов'язана з іменами українських індустріальних магнатів кінця XIX ст. – М. Терещенка, Л. Бродського, М. Дегтерева, Б. Ханенка та ін., які зробили значний внесок у розбудову церков, музеїв, навчальних закладів, лікарень [7, с.11].

Отже, соціальна відповідальність – це соціальне явище, що являє собою добровільне та свідоме виконання, використання і дотримання суб'єктами суспільних відносин, приписів, соціальних норм, а у випадку їхнього порушення – застосування до порушника заходів впливу, передбачених цими нормами. На нашу думку, комплексний аналіз феномену соціальної відповідальності потребує увиразнення його специфічних рис на трьох рівнях: мега-, макро- і мікро. На мегарівні йдеться про пошуки шляхів вирішення глобальних проблем сучасності і стратегій виживання людства, на макрорівні – про потребу розбудови громадянського суспільства на засадах свободи, відкритості, рівності, справедливості, солідарності, відповідальності і на мікрорівні – про необхідність соціалізації індивіда у мінливому глобалізованому світі.

Глобалізація розмила чіткість ліній економічних, інформаційних, культурних, навіть, адміністративно-державних розмежувань між народами світу, спричинила розмаї-

тість форм сучасної влади та суспільних конфігурацій, породила цілий ряд деструктивних явищ – війн, руйнування природи і культури. Парадигмальні зрушення охопили всі сфери людського буття, вимальовуючи контури цілісного, взаємопов'язаного світу, спільного світопростору. Брак відповідальності на рівні глобального суспільства призвів до загрозливих наслідків науково-технічного прогресу, численних техногенних катастроф ХХ ст. (Бхопал, Чорнобиль, Бритиш Петролеум) і спонукав до усвідомлення необхідності застосування науки і техніки для блага суспільства.

Модернізація української держави та її входження у світове співтовариство співпали з глобалізаційними загрозами часу, наслідки яких виявились у зміні характеру установлених структур людської життєдіяльності. Це спонукає до усвідомлення того факту, що громадянський поступ неможливий без розуміння кожним індивідом значення соціальної відповідальності для виживання людства. Глобалізація, на думку Г.Йонаса, вимагає, щоб на зміну «людині розумній» прийшла «людина відповідальна». Така людина має керуватися принципами інтересу (передбачає піклування про наявність відповідальності), страху (обмежує ті сфери, на які за жодних умов не повинен поширюватися вплив людини), смирення (вияв готовності сильної, свідомої, різнобічно розвиненої особистості упорядкувати та контролювати внутрішню силу свободи), поміркованості у прийнятті тих чи інших рішень [3]. Лише за умови усвідомлення людством відповідальності за вплив своїх рішень і дій на оточуюче середовище, зміни своєї етичної поведінки можливий сталий розвиток суспільства

Соціальна відповідальність є дієвим чинником формування громадянського суспільства, оскільки передбачає формування громадянської свідомості, яка підтримується самоконтролем особи, співробітництвом, довірою, відкритістю. Рівень відповідальності громадян, суспільства держави зростатиме за умови підвищення здатності громадян добровільно об'єднуватися в громадські організації, товариства, братства та зростання громадянської активності й солідарності. Відповідальність особистості є показником зрілості громадянського суспільства та ефективності державотворення.

Таким чином, соціальна відповідальність є складним феноменом, від якого залежить визрівання норм громадянського суспільства. З одного боку, соціальна відповідальність є передумовою становлення громадянського суспільства, в той же час від ефективності громадянського поступу також залежить нарощування соціальної відповідальності в суспільстві як однієї з фундаментальних його цінностей. Перспективним напрямком наукових досліджень, вважаємо, є подальший філософський аналіз правил, взірців, принципів людської діяльності, які необхідно розглянути в широкому контексті соціальної відповідальності особистості як практичної реалізації етико-гуманістичних ідеалів.

Список використаних джерел

1. Белова О.М. Социальная ответственность как один из аспектов формирования личности / О.М. Белова // Вестник Оренбург. ун-та. – 2005. – № 7. – С. 40-48.
2. Великий тлумачний словник сучасної української мови / уклад. і гол. ред. В.Т. Бусел. – К.: Ірпінь: ВТФ «Перун». 2009.
3. Йонас Г. Принцип ответственности. Опыт этики для технологической цивилизации / Г.Йонас. – М.: Айрис-Пресс, 2004. – 480 с.
4. Карась А. Філософія громадянського суспільства в класичних теоріях і некласичних інтерпретаціях: Монографія. – Київ; Львів: Видавничий центр ЛНУ імені Івана Франка, 2003. – 520 с.
5. Ковальчук О.С. Соціальна відповідальність як складова вищої інженерної освіти / О.С. Ковальчук // Вісник НТУУ «КПІ». Філософія. Психологія. Педагогіка. – 2010. – № 1. – С. 109-112.
6. Соціальна відповідальність як основна цінність інституціалізації сучасного суспільства / [Єрмоленко А.М., Лазоренко О.О, Ведров О.І. та ін.]; під ред. А. Єрмоленка. – К.: Наукова думка, 2016. – 304 с.

7. Тексти (конспект) лекцій з дисципліни «Соціальна відповідальність» (для студентів-магістрів всіх спеціальностей ФЕУ) / Укл.: Бондаренко О.В. – Запоріжжя: ЗНТУ, 2014. – 78 с.